

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, סמדר שאול

כרך 7 גיליון 2, פברואר 2019

תוכן העניינים

- 3 מצייצים אנטישמיות בערבית
- 7 התחרות בין ארגוני הטרור בחבל קשמיר על הובלת הג'האד נגד הודו
- 10 "לא לתיקון החוקה": הוויכוח על האפשרות להארכת כהונת אל-סיסי

דבר העורכים

הדסק לחקר רשתות ע"ש דורון הלפרן שמח להגיש לכם את גיליון פברואר של ביהייב. בראשית הגיליון נבחן את הביטויים האנטישמיים הרווחים ברשתות החברתיות בקרב גולשים דוברי השפה הערבית – החל משימוש במטבעות לשון תמימות לכאורה הטומנות בחובם סטריאוטיפים שליליים כלפי יהודים ועד לגילויי תוקפנות מילולית ישירה – הממחישים את הסכנה הטמונה בשימוש הפרוץ וחסר העכבות במרחב הרשתי; נעסוק בהתבססות שלוחות אל קאעדה ודאע"ש בחבל קשמיר והמאמצים שנוקט אל קאעדה לערעור הלגיטימיות של דאע"ש, המאיצים את תהליך הרדיקליזציה בחבל, ונבחן את ההשלכות שיש לכך על היציבות האזורית, ובפרט על היחסים בין הודו לבין פקיסטן; ונסיים במחאה הרשתית שצוברת תאוצה בקרב ציבור הגולשים המצרים נגד תיקון החוקה במצרים הנוגע להארכת כהונת הנשיא בשתי קדנציות נוספות המחסלת, לראיית הגולשים, את האפשרות לכינון מדינה דמוקרטית.

קריאה מהנה!

מציצים אנטישמיות בערבית

ד"ר לימור לביא

ביטויים של אנטישמיות במובנה הקלאסי, דהיינו שנאת יהודים באשר הם יהודים, נפוצים ברשתות החברתיות בקרב גולשים דוברי השפה הערבית. ביטויים כאלו כוללים האשמות כלפי היהודים ברקימת מזימות שתכליתן להזיק לאנושות, שימוש בסטריאוטיפים שליליים, קריאות או הצדקות להרג יהודים, דה-הומניזציה של יהודים, הכחשת השואה או גימוד ממדיה ועלילות דם. בעוד שחקר השיח האנטישמי בעולם הערבי התמקד עד כה ברמת האליטות ועסק בניתוח התבטאויות של מנהיגים ופוליטיקאים, כתבים של תנועות ואינטלקטואלים ותכניות לימוד, פותחות הרשתות החברתיות צוהר לשיח האנטישמי בקרב הציבור דובר הערבית, במדינות ערביות ולא ערביות כאחד.

Salmanov | سلمانوف
@slman144m7

موضوعنا سوف يكون متمحورًا حول من هو المستفيد الأكبر من الأزمات الاقتصادية للدول وهل يوجد من يتحكم بأقتصاد العالم!?

Translate Tweet

9:08 PM - 20 Aug 2016

728 Retweets 1,492 Likes

52 728 1.5K

© 2019 Twitter · About · Help Center · Privacy policy · Cookies · Ads info

ציף אנטישמי אשר טוען כי היהודים שולטים בכלכלה העולמי ונהנים ממשברים כלכליים. מ-טוויטר.

אחת הטענות הבולטות באמירות אנטישמיות היא שיהודים זוממים להשתלט על העולם, טענה שבצידה נטייה להפריז בעוצמתם של היהודים ובהשפעתם הבינלאומית בשלל תחומים. הדבר בא לידי ביטוי בשימוש תכוף בתיאוריות קונספירציה וב"פרוטוקולים של זקני ציון" והצגתם כאמת לאמיתה. ברשתות, מופצות תיאוריות אלו לעתים קרובות באמצעות קישורים ל"פרוטוקולים של זקני ציון", הצגת משפחת רוטשילד היהודית לדורותיה כשולטת בכלכלת העולמית, והצגת היהודים בכלל כמי שניצב מאחורי כל רע המתרחש בעולם ומרוויח ממנו, כחלק מתכניתו הזדונית.¹ כך לדוגמה צייץ ברשת הטוויטר עלי אל-ח'ורימי מסעודיה: "משפחת רוטשילד היא הסרטן היהודי בגופו של כדור הארץ."¹ תיאוריות קונספירציה נפוצות גם סביב אירועים עכשוויים. דוגמה לכך בציוץ בערבית של גולש מצרפת המכנה את עצמו "דעות פוליטיות" שהתייחס למחאת האפודים הצהובים שפרצה בנובמבר אשתקד בצרפת: "נסכים על כך שמי שמפעיל את המחאות בצרפת הם בהכרח יהודים בתחפושת [...]"²

השיח האנטישמי אינו מסתכם בתיאוריות קונספירציה, וקריאות להשמדת יהודים לצד דברי הלל לצוררי יהודים נחשבים לשכיחים במרחב הרשתי. דוגמה לכך בציוץ של הגולש אל-מעלם סעיד אל-ודאדי מצרפת: "עלינו כמוסלמים להכחיד את היהודים. כן, אני שונא את בני קוריטיה [שמו של אחד משלושת השבטים היהודיים שחיו בחצי האי ערב עד המאה ה-7] ואת החזירים, שיקוללו. עם שאוהב לעשות תחבולות [...]".³ דוגמה נוספת בציוץ של גולש המכנה את עצמו "פרעה המצרי": "הלל ל#היטלר שורף היהודים".⁴ בהתייחס לשואה, ניתן למצוא לא מעט טענות ולפיהן מדובר בהמצאה פרי מוחם של היהודים. דוגמה לכך בציוץ של פלסטיני בשם בסמה תפאיל: "השואה היא שקר שנועד לייצר הזדהות של העולם איתם [עם היהודים]".⁵

מוטיב נפוץ נוסף בפרסומים אנטישמיים הוא ציטוט מהמסורת המוסלמית (חדית') ולפיו בבוא יום הדין יילחמו המוסלמים ביהודים, ומשהאחרונים יבקשו להסתתר, יסגירו אותם האבנים והעצים שמאחוריהם יתחבאו, למעט שיח העירקד (בעברית: ימלוח).⁶ מוטיב זה משמש את הגולשים כשם קוד לתיאור סופם הקרוב והבלתי נמנע של היהודים. בתגובה לציוץ של ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, אודות הפסקת האש בין ישראל לחמאס בנובמבר אשתקד, השיב משתמש ממצרים המכנה את עצמו "המהפכן האמיתי": "גש מהר [בהתייחסו לנתניהו], שתול לך שני עצי עירקד בביתך כדי שילכו ויגדלו."⁷ דוגמה נוספת בתגובה שפרסם הגולש מחמד רציואן מירדן לציוץ של דובר ראש ממשלת ישראל לתקשורת הערבית, אופיר גנדלמן: "טוב, שתוק ושתול עירקד, משום שסופכם קרב".⁸

¹ *Le Happy Merchant* הוא "מס" אנטישמי מוכר ברשתות החברתיות. מקורו בקריקטורה שהמסר שלה היה שעולם ללא יהודים ושחורים כמוהו כעולם ללא עכברים ומקקים. תמונת היהודי נגזרה מתוך הקריקטורה והופצה תחת השם התמים לכאורה "הסוחר העליון", מתוך מגמה להפוך את המסר למקובל ולהפיצו ברשת ביתר קלות, תוך התחמקות מכללי הצנזורה הנהוגים ברשתות החברתיות. להרחבה ראה: <https://knowyourmeme.com/memes/happy-merchant>

בשיח הרשתי מופצות חדשות לבקרים גם עלילות דם, ובראשן עלילת הדם המוכרת ולפיה נוהגים היהודים להשתמש בדמם של נוצרים להכנת מצות בפסח, המבוססת על עלילת דמשק מ-1840. דוגמה לכך בציוץ של גולש מאלג'יריה המכנה את עצמו Just White שהתייחס לעלילת דם זו: "חיפשתי הרגע ברשת וזו אמת. היהודים יצאו לאכול בשר בני אדם ולשתות את דמם. דרקולות." הגולש אף קישר את המתעניינים למאמר מאת העיתונאי המצרי הוותיק עאדל חמודה שפורסם בעיתון אל ביאן באוקטובר 2000 ובו מפורטת עלילת הדם.⁹

השימוש במילה "יהודים" בשיח הרשתי בשפה הערבית הורחב לתיאור כל מה שנחשב לרע ומגונה, גם כשלא מדובר ביהודים כלל. ביטוי לכך התקבל בציוץ שהפיץ הגולש "סחאבה" ובו הוא מאשים את קטר בכך שהיא מסיתה את המערב נגד מדינות ערב באמצעות ערוץ אל-ג'זירה: "אלו הם כופרים [בהתייחסו לקטר], בדוק - יהודים."¹⁰ הגולש קצא מוחמד סאלם מסודאן ציץ: "העם הלבנוני הוא העלוב והמטונף בעמים הערביים", ובסיום הוסיף את התייג #יהודים.¹¹ שימוש דומה נעשה גם בהקשרים יומיומיים אחרים, לעיתים אף בצורה הומוריסטית. לדוגמה, המשתמש בשאיר, שמרבית ציוציו עוסקים בספורט, ציץ: "היום הוא היום היחיד שבו אני חוזר ויכול לישון אחרי העבודה, ואתם משדרים את המשחק בשעה 15:18? האם יהודים אתם?".¹²

שנאת יהודים ודעות קדומות מופצות גם באמצעות ביטויים השגורים בשפת החולין. כך לדוגמה השימוש שעשתה גולשת המכנה את עצמה "מצרית אמיתית" במטבע הלשון "שנאת יהודים" (כרה אל-יהוד) לביטוי תחושת שנאה עזה, בהתייחסה לאחים המוסלמים: "בוגדים, המטונפים ביותר שמצרים הצמיחה. שנאתם כלפי מצרים כשנאת היהודים".¹³ מטבע לשון נוסף הנפוץ במפרץ הוא "שינת יהודים" (נמת יהוד) שכוונתו לשנת ישרים, ביטוי המבוסס על הסטריאוטיפ לפיו היהודים הם מפונקים, עצלים ונהנים על חשבון עבודתם של אחרים.¹⁴

אף שניתן למצוא ברשתות אלפי תכנים בשפה הערבית בעלי מוטיבים אנטישמיים, חשוב להבהיר כי אין מדובר בשיח דומיננטי המעסיק במיוחד את הגולשים. עלייה בהיקפו ניכרת בעיקר בעת אירועים הקשורים לסכסוך הישראלי-ערבי וליחסי ישראל עם מדינות ערב, תקריות אנטישמיות בולטות בעולם וימי אזכור של השואה, כמו גם בתגובה לפוסטים או ציוצים של גורמי הסברה ישראלים ויהודיים או של תומכי ישראל מהעולם. נראה כי השיח מתנהל בין משתמשים באופן ספונטני ואותנטי. ואולם, ניתוח רשתות כמותני מעלה כי ככל הנראה נעשה בו גם שימוש ב"בוטים", תוכנות רובוטיות המחקות באמצעים של בינה מלאכותית שימוש של משתמשים אמיתיים במרחב הדיגיטלי, מתוך כוונה להגדיל את תפוצת המסרים האנטישמיים.

הרשתות החברתיות, לא רק מרחיבות את תפוצתם של ספרים, מאמרים וסרטונים בעלי מסר אנטישמי, הן מספקות במה לשיח שנאה חסר עכבות וצנזורה. מוטיבים אנטישמיים פופולאריים מוצאים ביטוי בתכנים שמעלים גולשים דוברי ערבית לרשתות בשלושה אופנים. הראשון והמובהק ביותר מציג תוקפנות מילולית גלויה כלפי יהודים וקריאות מפורשות להשמדם. השני מציג תוקפנות עקיפה כלפי יהודים, כולל בהקשרים שאינם מתייחסים ליהודים באופן מפורש, כאשר אזכור היהודים נועד לציון דבר הנחשב מגונה, תכנני, זדוני או הרסני באופן מובן מאליו. האופן השלישי והאחרון מדגים כיצד מובלעים סטריאוטיפים ומונצחים גילויי אנטישמיות במטבעות לשון השגורים בשיחות חולין. הגם שמדובר בנושאים יומיומיים החפים לרוב מכוונות עוינות, הרי שעצם המשמעות המגונה הנקשרת בהם טומנת בחובה תפיסה שלילית אודות היהודים.

התחרות בין ארגוני הטרור בחבל קשמיר על הובלת הג'האד נגד הודו

ד"ר אריאל קוך

ב-14 בפברואר פוצץ עצמו מפגע במכונית תופת בסמוך לשיירת אוטובוסים שהסיעה אלפי אנשי כוחות ביטחון הודים במדינת ג'מו וקשמיר שבחבל קשמיר. את האחריות לפיגוע שבו נהרגו ארבעים בני אדם לקח ארגון הטרור ג'יש-א מחמד (צבא מוחמד), ארגון טרור מקומי מוכר למדי הפועל בפקיסטן. ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי, הפנה אצבע מאשימה לעבר פקיסטן שעמה מצויה הודו במחלוקת על השליטה בחבל, ואיים כי תשלם בשל כך מחיר כבד.¹⁵ אירוע זה ממחיש את האיום שמציבים שחקנים לא-מדינתיים רדיקלים ליציבות הביטחונית האזורית ואף הבינלאומית באזור שבו מתקיימות זו לצד זו שתי מדינות יריבות בעלות נשק גרעיני. מעבר לכך, האירוע מצביע על תהליך הרדיקליזציה שמתרחש בחבל קשמיר מזה שלושה עשורים, אשר צובר כעת תאוצה עם התבססות שלוחות נוספות מטעם אל-קאעדה והמדינה האסלאמית (דאע"ש) במרחב ומאמצייהן להתקבע כגורם המוביל במאבק נגד הודו. תהליך התבססות זה כולל מתקפות מילוליות מצד אל-קאעדה שמנסה לערער את הלגיטימציה של דאע"ש; ולא מן הנמנע כי תהליך זה יכול לסחוף גם את ארגוני הג'האד המקומיים.

התבססות הטרור הסלפי-ג'האדי בקשמיר נמשכת למעלה משלושה עשורים. בשנות השמונים, היה זה עבדאללה עזאם שריכז ביחד עם אסאמה בן לאדן את פעילות המתנדבים המוסלמים שהצטרפו למאבק המוג'אהדין האפגניים בפולש הסובייטי לאפגניסטן, בין אלו לוחמים מקשמיר. עזאם היה גם ממייסדי ארגון הטרור הפקיסטני לשכר-א-טיבה שמרבה לפעול בחבל קשמיר.¹⁶ גם אסאמה בן-לאדן תיאר מרחב זה כחזית נוספת במאבק העולמי של אל-קאעדה, לצד הקווקאז, פלסטין ומקומות נוספים. בתחילת שנות האלפיים פעל בקשמיר ארגון שהיה מזוהה עם אל-קאעדה בשם "בריגדה 313" ובראשו עמד איליאס קשמירי שהתפרסם בשל שערף את ראשו של חייל הודי במהלך פשיטה (ע'זוה) על בסיס של צבא הודו בקשמיר.¹⁷ הארגון פעל במשך שנים ספורות מבסיסים בפקיסטן והוציא לפועל מתקפות באפגניסטן, פקיסטן והודו. ואולם, עם חיסולו של קשמירי בידי האמריקאים ביוני 2011, חדל הארגון מלהתקיים.¹⁸

בתחילת ספטמבר 2014 הכריז אימן אל-ט'ואהרי, מחליפו של בן-לאדן בהנהגת אל-קאעדה, על ייסוד שלוחה בשם "אל-קאעדה בתת היבשת ההודית" שתפעל בפקיסטן, בורמה, המלדיביים ובנגלדש.¹⁹ לא זו בלבד, ביולי 2017 הוכרז על הקמת ארגון קשמירי מקומי נוסף בשם "אנצאר ע'זות אל-הנד" (חברי/תומכי הפשיטה על הודו) בחשבון הטלגרם של זרוע המדיה הרשמית של ארגון אל קאעדה, אל-ח'יר מדיה.²⁰ ביטוי לקשר המתקיים בין הארגון המקומי לאל קאעדה מתקבל בשימוש התכוף שעושה הארגון המקומי בפלטפורמות ההפצה של אל קאעדה בטלגרם, ובכלל אלה אל-ח'יר, אל-סינד ואל-הינד, כמו גם בערוצי

טלגרם המזוהים עם אל קאעדה וכוללים את חזית התקשורת האסלאמית העולמית ואת א-סחאב מדיה, המשמשת כזרוע המדיה הרשמית של אל-קאעדה ושלוחתה בתת היבשת ההודית. זאת ועוד, פרסומי הארגון מופצים במספר ערוצים של תומכי הגיהאד בקשמיר המזוהים על אל קאעדה, בדגש על Tawheed

Awakening Media המפעיל ערוץ פומבי בשם TA Media.²¹

דאע"ש לא נעדר ממרחב זה וכבר באוגוסט 2014 פורסם תצלום המציג חבורה של כעשרים צעירים שלובשים חולצות שחורות ועליהן הכיתוב ISIS לצד הדפס של דגלו השחור של הארגון.²² כעבור כחודשיים הכריזה קבוצה בשם "אנצאר אל-תוחיד פי בלאד אל-הנד" (תומכי ייחוד האל בהודו), הפועלת באזור אפגניסטן-פקיסטן, על נאמנותה לאבו בכר אל-בגדאדי, מנהיג דאע"ש.²³ ואולם, רק בפברואר 2016 הביע דאע"ש את נכונותו לפעול בקשמיר באמצעות שלוחתו הרשמית בפקיסטן-אפגניסטן, "מחוז ח'ורסאן".²⁴ הלכה למעשה, במאי 2016 התאגדו תומכי דאע"ש בקשמיר תחת השם "גינד אל-ח'לאפה קשמיר" (חיילי הח'ליפות בקשמיר). זרועות המדיה של הארגון הן אל-תד'כרה ואל-ברהאן, שמפיקה את המגזין אל-רסאלה, אשר פרסומיו מוקדשים בעיקר לעידוד הגיהאד בחבל.²⁵ באחד הגיליונות, קרא הארגון לתומכיו "זאבים בודדים", מתוך שאיפה להניעם לפעול בטקטיקה זו בכדי להוציא לפועל פיגועים, ונטען כי חלה על המוסלמים בקשמיר חובה אישית לצאת לג'יהאד נגד הכופרים.²⁶ במאמר אחר הוסבר כי כוחות הביטחון ההודים בקשמיר נחשבים ל"כופרים" וחובה להילחם בהם ובמשתפי הפעולה שלהם, גם אם הם מוסלמים.²⁷ לראיה, הובאה תמונה של חייל מוסלמי המשרת בכוחות הביטחון הקשמירים בזמן שהוא מתפלל, כשעל התמונה נכתב "כופר מתפלל".²⁸ תכנים אלה מופצים גם בערוצים ובפלטפורמות המזוהים עם דאע"ש בטלגרם וברשתות נוספות, כיתר תכני השלוחות האחרות של הארגון.

בשעה ששלוחת דאע"ש בקשמיר מתמקדת בביסוס הלגיטימיות של הח'ליפות וקוראת לג'יהאד נגד ההינדים ומשתפי הפעולה שלהם, פועלת שלוחת אל קאעדה בקשמיר לקעקע את דמותו של אל-בגדאדי ולייתר את הצורך בח'ליפות. כך, לדוגמה, באחד המסמכים שפורסמו בערוץ הטלגרם TA Media באנגלית ובאורדו, תחת הכותרת "ההבדלים בין אל-קאעדה לדאע"ש", הוצגה הכרזת דאע"ש על הח'ליפות כמעשה לא-חוקי ולא-מעשי, כמו גם ההכרזה על "כופרים", ובפרט מוסלמים כופרים, וזאת בשונה לדבריהם מאל-קאעדה הפועל בצורה מחושבת ובהתאם לשריעה.²⁹

With brother Abu Sulayman al-Kashmiri.

In your view what was the biggest problem of ISIS group. Please elaborate.

Answer:

The biggest problem with ISIS for example was that they prioritized governance over waging Jihad. They came to Syria with the ambition to rule. Those who want to rule should stay at home and wait for a couple of generations. The Ummah does not need another person who seeks to rule, there are enough power hungry people who seek to rule. Rather the Ummah needs men who want to sacrifice everything they possess as they lay the groundwork for future Muslim generations to rule with the Sharia. The Ummah does not need the likes of Abu Bakr Al-Baghdadi who are hungry for power and authority. Rather the Ummah today needs men like Hassan ibn Ali (May Allah be pleased with him) who are willing to sacrifice their leadership so that the Ummah draws closer to unity and victory. Because, again, this is the generation of sacrifice not governance. And the generation that called for-, demanded for-, fought for-, and sacrificed everything for the Sharia, has a much higher position than the generation that governs with the Sharia. Just like the Salaf (The Predecessors) had a higher position than the Tabi'un (The Followers). The Salaf liberated vast territories for the Muslim Ummah as they spread Islam, while the Tabi'un only governed these territories with Islam."

צילום מסך מתוך ערוץ הטלגרם TA Media ובו תגובה לשאלה

"מה הייתה הבעיה המשמעותית שהציבה דאע"ש?"

השריעה", וכי לכך משמעות רבה הרבה יותר מאשר "לשלוט עם השריעה"³⁰. המתקפה המילולית נגד דאע"ש משקפת את ההבדל המהותי בין אל-קאעדה, המבקש לקדם גיהאד עולמי כמטרה בסדר עדיפות עליון שאין להשחיתה על ידי התמסדות הגורמת להסתאבות; לעומת ארגונים אחרים ובראשם דאע"ש המקדמים הלכה למעשה התמסדות והתבססות מדינתית.

בשעה ששלוחות אל קאעדה ודאע"ש פועלות להתבססותן בחבל קשמיר, תהליך המשתקף מבעד לניסיונות לגייס את תושבי קשמיר המוסלמים לטובת הגיהאד דרך הרשתות, כמו גם באמצעות השקעת מאמצים מטעם אל קאעדה לערעור הלגיטימציה של דאע"ש, נראה כי ארגוני הטרור המקומיים ממשיכים לפעול במרץ על מנת להראות כי לא אבד עליהם הכלח ולהוכיח את תקפותם כשחקנים משמעותיים בזירה. ההנחה היא שהפיגוע האחרון שבוצע בקשמיר הוא ביטוי לכך. האירועים שהתרחשו בעקבות הפיגוע וכללו, בין היתר, הפצצת מטרות של טרוריסטים בידי הודו, הפלת מטוסי קרב הודים בידי פקיסטן ואיומים הדדיים מצד שתי המדינות, ממחישים את הפוטנציאל הנפיץ של האזור. בנוסף, אירועים אלו

ביטוי נוסף למתקפה המילולית שמוביל אל-קאעדה נגד דאע"ש התקבל בטור המוקדש ל"שאלות ותשובות" בערוץ. בתגובה לשאלה "מה הייתה הבעיה המשמעותית שהציבה דאע"ש?" נכתב כי דאע"ש העדיף שלטון ומשילות על פני גיהאד: "הם הגיעו לסוריה עם השאיפה לשלוט. אלו שרוצים לשלוט צריכים להישאר בבית ולחכות מספר דורות." ביחס להכרזה שאבו בכר אל-בגדאדי הוא ה"חליף" נכתב כי "האומה לא זקוקה לאדם נוסף שמחפש לשלוט" וכי כאלו יש מספיק. עוד נכתב כי האומה האסלאמית אינה זקוקה לתאבי שררה

כאבו בכר אל-בגדאדי ודומיו, אלא לאנשים שיהיו מוכנים להילחם ולהקריב עצמם במידת הצורך "למען

מלמדים על תרומתם של ארגוני הג'האד להחרפת היחסים בין הודו לפקיסטן, שעלולה אף לגרור את שתי המדינות למלחמה.

"לא לתיקון החוקה": הוויכוח על האפשרות להארכת כהונת אל-סיסי

ד"ר מיכאל ברק

מתחילת חודש פברואר מתנהלת ברשתות החברתיות מחאה נרחבת של אזרחים מצרים, בעיקר מקרב מחנה השמאל, נגד אישור תיקון החוקה המצרית בנוגע להארכת כהונתו של הנשיא עבד אל-פתאח א-סיסי לשתי קדנציות נוספות – עד לשנת 2034, מעבר לשתי הקדנציות האפשריות הקבועות בחוקת מצרים משנת 2014. לראיית המתנגדים, משמעות הדבר איננה רק הפרה בוטה של החוקה, אלא חשש ממשי לצביונה של מצרים – באם תהא זו מדינה דמוקרטית וחופשיה או באם יהיה זה משטר דיקטטורי.

במהלך שנת 2018 נראה היה שתומכי אל-סיסי בוחנים את רחשי הציבור לגבי האפשרות להאריך את כהונתו של אל-סיסי, בין השאר, דרך העלאת הסוגיה לדיונים בפרלמנט ובבית הדין המצרי,³¹ כמו גם באמצעות התבטאויות של אנשי ציבור ודת לפיהן הישארותו של אל-סיסי בשלטון עשויה להטיב עם האינטרס של העם המצרי, כפי שהעיד על כך הארכיבישוף הקופטי תאודורוס השני.³² ואולם, אפשרות זו עוררה מחאה רשתית, בעיקר בקרב פעילי שמאל וליברלים, בשלהי שנת 2018 תחת התיוג "השתתף בקמפיין, לא לזיוף החוקה".³³ העיתונאי המצרי ומייסד העיתון "אל-מצרי אל-יום", אנוור אל-הוארי, הדגיש כי מצרים איננה יכולה לסבול מצב כזה: "ההשתעשעות עם החוקה לשם סיפוק המאוויים של האדון הנשיא היא תוקפנות גלויה [...]".³⁴ ההתנגדות במחנה השמאל עליו נמנים כוחות שונים כמו הסוציאליסטים, המרקסיסטים והנאצריסטים נובעת במידה רבה מההתנגדות להשפעה הגוברת של צבא מצרים על המרחב הפוליטי והחשש כי קולות מחנה השמאל ימשיכו להתקיים בשולי המפה הפוליטית מבלי יכולת אמתית לקדם את האגינדה שלהם. יש אף הרואים במשטרו של אל-סיסי כהמשך ישיר לשלטונו של מבארכ המזוהה עם שחיתות שלטונית וקיפוח כלכלי.

בתחילת חודש פברואר התחדשה המחאה ביתר שאת בעקבות בקשתם של מספר חברי פרלמנט לאשר את התיקון בחוקה, ומחאה זו הלכה והתגברה בעקבות אישור התיקון שזכה לתמיכה מצד 485 חברי פרלמנט ולהתנגדותם של 17 אחרים.³⁵ עיקר המחאה התבטא בשימוש בתיוגים כמו "לא לתיקון החוקה" שזכה למעלה ממיליון וחצי צפיות, ו-"ההירגע אינך לבדך", שלוו לרוב בשינוי תמונות הפרופיל בפייסבוק לתמונות עם הכתוביות "לא לתיקונים בחוקה" ו"אני מתנגד לתיקון החוקה".³⁶ גולשים אחרים, בעיקר מקרב תנועת האחים המוסלמים, העלו לרשתות סרטוני סלפי ובהם פרשו את משנתם בנושא. כך לדוגמה

קראו הגולשים לתושבי מצרים להגן על חירותם, להיאבק למען המשך מהפכת 2011 ולא לתת יד לביצור מעמדו של שליט אוטוקרט.³⁷

במהלך חודש פברואר חתמו כ-29 אלף מצרים ממחנה השמאל על עצומה מקוונת נגד התיקון והפיצו קריאה לבני העם המצרי להגן על החוקה.³⁸ "התנועה האזרחית הדמוקרטית" (ארגון גג המונה שמונה מפלגות ממחנה השמאל) הקימה ב-4 בפברואר את "התאחדות ההגנה על החוקה" (אתאחד אל-דפאע ען אל-דסתור), שתהיה אמונה על המאבק נגד "הפשע והניסיון להרוס את בסיס האיזון החברתי הנוכחי במצרים ולגדוע את הדרך לעבר בניית מדינה אזרחית דמוקרטית".³⁹ כך ציין דובר הארגון, מג'די עבד אל-חמיד, בחשבון הפייסבוק שלו: "מערכת ההגנה על חוקת המדינה היא מערכה גורלית [...]. זוהי מערכה שתקבע את עתיד מצרים באופן מלא [...]. כל העם המצרי שותף לה, אזרחים ואנשי ביטחון, מוסלמים וקופטים, עשירים ועניים, נשים וגברים. כל אזרח שייטול חלק בהגנה על החוקה יסייע בהקמת מדינה שתגן על הזכויות והחירויות [של הפרט] ותסלול את הדרך להקמת מדינה אזרחית, דמוקרטית, מודרנית, בעלת מוסדות חזקים ועצמאיים".⁴⁰ מוחמד אל-ברדאעי, לשעבר ראש סוכנות האנרגיה האטומית הבינלאומית, זוכה פרס נובל לשלום וגם אופוזיציונר מצרי בולט המבקש לקדם רפורמות דמוקרטיות במצרים, כתב בחשבון הטוויטר שלו: "האם אנו בורים או שאיננו מבינים שהחוקה היא חוזה המתבסס על הסכמה בין כל הצדדים ואיננו חוזה כניעה הנאכף על ידי צד אחד על צד שני? האם טרם הבנו שהמאבק על החוקות מאז שנת 2011 היה חלק מרכזי באסון שלנו? האם אנו טיפשים מכדי להבין מהניסיון המר שלנו שחוקה אשר איננה מוסכמת על כולם תאיץ את גירוש בעליה ותעלם יחד עימו?".⁴¹

כרזה שהופצה בפייסבוק עם הכיתוב "לא לתיקון החוקה"

בצד השאיפה לקחת חלק במאבק, בלט חששם של הגולשים המצרים מהאפשרות כי השמעת ביקורת גלויה בנושא מסכנת אותם בעונש מאסר.⁴² הבמאי המצרי ח'אלד יוסף ציין כי הוא מודע לחשש זה, אך

הצהיר: "אמרתי בעבר שאני מוכן לשלם מחיר עבור עמדותי [...]". לדבריו, העם המצרי הוא שניזוק, בסופו של דבר, מהמהלך שכן חירויותיו מדוכאות ורסן השלטון מופקע מידי החברה האזרחית ומושם בידי שליט אוטוריטרי אחד: "העם המצרי לא יצא למהפכה כדי שישתמו את פיו, או יענישו אותו במאסר [...] או כדי שיחסלו את התקווה לבנות חברה אזרחית דמוקרטית מודרנית [...]. העם המצרי יצא למען חיי כבוד, צדק חברתי, חירות למולדת [...]".⁴³ גולש אחר העיר בסרקזם כי מצרי המתנגד לתיקון החוקה נחשב לפעיל של האחים המוסלמים, ומצרי המתנגד להעברת איי טיראן וסנאפיר לידי סעודיה נחשב לבוגד, ואם הוא מביע סולידאריות עם אזרחים מצרים שהוצאו להורג הוא נחשב לטרוריסט.⁴⁴ לא זו בלבד, היו גולשים שהזהירו מפני מעורבותם של אנשי הממשל בשיח הרשתי במטרה להטותו. חמדאן צבאחי, פוליטיקאי מצרי בולט המזוהה עם הזרם הנאצריסטי, יעץ לגולשים להיזהר מפני צריכת חומרי תעמולה המופצים דרך חשבונות פיקטיביים המופעלים בידי גורמים הממומנים מצד הממשל המצרי: "אל תהיה שבוי של הזבוב הזה, או של מעסיקו, או של המממן שלו. האזן, צפה או קרא את הנושאים ותן למצפונך ולשכלך הישר להוביל את השקפת עולמך העצמאית".⁴⁵

באופן לא מפתיע, הביעו תומכי אל-סיסי תמיכה בתיקון החוקה באמצעות התיוגים "#כן לתיקון החוקה", "#העם מתקן את החוקה", ו- "#הקמפיין הלאומי לתיקון החוקה". לדבריהם, במהלך ארבע שנות הכהונה האחרונות של אל-סיסי, השכיל הנשיא להוביל את מצרים להישגים כבירים, כפי שמנה אותם אחד הגולשים: חיזוק הגאווה והחזרת הכבוד המצרי, ביעור נגע הטרור וחיזוק היציבות, בניית 700 אלף יחידות דיור חדשות שתאכלסנה כתשעה מיליון מאזרחי מצרים, שיקום מעמדה של מצרים ביבשת אפריקה, חיזוק מערכת הבריאות ועוד.⁴⁶ גולשים אחרים טענו כי תיקון החוקה איננו מנציח שלטון יחיד או הופך את פניה של מצרים למדינה דיקטטורית, שכן אל-סיסי רץ בבחירות דמוקרטיות לנשיאות כפי שעשה כן בעבר.⁴⁷ נמצאו גם גולשים שהודו לאל-סיסי על תרומתו למצרים אך סייגו אותה בהדגישם כי במדינה תקינה ראוי לכבד את החוקה ולבחור בשליט, כמו גם הדגישו את הצורך בהחלפת השליט מעת לעת. כך הביע אחד הגולשים את חיבתו לאל-סיסי אך ציין כי בחברה המצרית ישנם עדיין תחלואים חברתיים כמו יוקר מחיה ויש לאפשר לנשיא אחר להתמודד עם בעיות אלו.⁴⁸

השיח הרשתי מצביע על חשש עמוק בקרב אזרחים מצרים, בעיקר ממחנה השמאל, כי תיקון החוקה עשוי להביא להחלשת החברה האזרחית ולסתירת הגולל על הסיכוי להפוך את מצרים למדינה דמוקרטית. ניכר בקרב הגולשים גם חשש מפני הבעת דעה ברבים שאיננה מתיישרת עם אינטרס המשטר המעמיד אותם בסכנת מעצר. חרף החזית האחידה שמפגין מחנה האופוזיציה נגד תיקון החוקה מתוך תקווה לסחוף אחריו את אזרחי מצרים, נראה כי כוחו מוגבל ואיננו מצליח להוביל למחאה ממשית מעבר לרשתות. מחמד אנואר אל-סאדאת, אחיינו של הנשיא המצרי המנוח אנואר אל-סאדאת ומנהיג המפלגה

הליבראלית "אל-אצלחא ואל-תנמיה", הטיב לסכם זאת: "תיקון החוקה תיצור תנועה פוליטית עממית אופוזיציונרית, אולם השפעתה עשויה להיות חלשה."⁴⁹

- ¹ [@Ali_Alkhurimi](#), Twitter.com, 3 November 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ² [@Roua_sia](#), Twitter.com, 26 November 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ³ [@Teacher1wydadi](#), Twitter.com, 18 October 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ⁴ [@D5nPSFKLKvOaaAj](#), Twitter.com, 6 December 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ⁵ [@Lina_raian](#), Twitter.com, 4 December 2018. Last accessed 21 December 2018.
- ⁶ Sahih Muslim, Book 041, Hadith Number 6985. Available at: <https://muflihun.com/muslim/41/6985> Last accessed 21 February 2019.
- ⁷ [@Rebel_of_Egypt](#), Twitter.com, 15 November 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ⁸ [@radwan_1992](#), Twitter.com, 13 November 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ⁹ [@aliancebh123](#), Twitter.com, 22 July 2015. Last accessed 21 February 2019.
- ¹⁰ [@Sahabah_9](#), Twitter.com, 6 December 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ¹¹ [@eEVGUgve7AEq4I3](#), Twitter.com, 20 January 2018. Last accessed 21 December 2018.
- ¹² [@iBashayer_8](#), Twitter.com, 6 December 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ¹³ [@monaamer216](#), Twitter.com, 6 December 2014. Last accessed 21 February 2019.
- ¹⁴ [@dzatri4](#), Twitter.com, 13 December 2018. Last accessed 21 February 2019.
- ¹⁵ Rahul Bedi, "Modi says Pakistan will pay 'huge price' for Kashmir bombing," *The Telegraph*, February 15 2019. Available at <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/02/15/modi-says-pakistan-will-pay-huge-price-kashmir-bombing/>
- ¹⁶ אסף מליח ושארל שי, מכאבול לירושלים: אל-קאעידה, הג'יהאד האיסלאמי העולמי והעימות הישראלי-פלסטיני (תל-אביב): מטר הוצאה לאור, 2009), עמ' 287.
- ¹⁷ David Gritten, "Obituary: Ilyas Kashmiri," *BBC News*, June 4 2011. Available at <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-13655883>
- ¹⁸ "US strike 'kills' key Pakistan militant Ilyas Kashmiri," *BBC News*, June 4 2011. Available at <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-13653324>
- ¹⁹ מַאֲסָסַת אֶל-סַחַאב לֶאֶל-אַנְתָּאגִי אֶל-אַעְלָאמִי, "אַנְשָׂאא' קַאעִדַת אֶל-גִּיהָאד פִּי שֶׁבָּה אֶל-קַאֲרָה אֶל-הַנְּדִיָּה" (סוֹכּוֹת אֶל-סַחַאב לַהֲפִקוֹת מַדִּיָּה, הַכְרָזָה עַל מַפְקַדַת הַגִּיהָאד [אֶל-קַאעִדָה] בַּת הַיְבִשֶׁת הַהוּדִיָּת), אֶל-פְּדָאאִי אֶל-אַסְלָאמִיָּה, 3 בִּסְפֶּטֶמְבֶּר 2014. <http://alfidaa.org/vb/showthread.php?t=102555>. נִצְפָּה לַאחֲרוֹנָה ב-27 בִּסְפֶּטֶמְבֶּר 2014. הַהוּדְעָה תוֹרְגַמָּה לַמַּסְפָּר שְׁפוֹת. לַתְּרוּגָם בְּאַנְגְלִית רָאָה: As-Sahab Media Foundation, "Announcement of Establishment of a New Branch of Organization of Qaeda for Jihad in the Indian Sub Continent", *Justpaste.it*, September 7 2014. <http://justpaste.it/h03j>. Last accessed 12 October 2014.
- ²⁰ Ariel Koch, "The Strengthening of al-Qaeda in the Global Jihad Arena: Online Activity as a Test Case," *Beehive*, Volume 6, March 2018. https://dayan.org/content/strengthening-al-qaida-global-jihad-arena-online-activity-test-case#_ednref26
- ²¹ TA Media: <https://t.me/TAMedia>. Last accessed 23 February 2019.
- ²² הַתְּמוּנָה פּוֹרְסֶמָה בַּחֲשׁוֹן הַטוּוִיטֶר שֶׁל דַּעַם אֶל-אַנְצָאָר: <https://twitter.com/jeme36/status/496771818989289473>. נִצְפָּה לַאחֲרוֹנָה ב-6 בְּאוּגוּסְט 2014. הַחֲשׁוֹן הוֹסֵר.
- ²³ M. Saleem Pandit, "ISIS Flags Seen in Srinagar After Friday Prayers," *Times of India*, October 12 2014. Available at <http://timesofindia.indiatimes.com/india/ISIS-flags-seen-in-Srinagar-after-Friday-prayers/articleshow/44788337.cms>
- ²⁴ Amira Jadoon, "An Idea or a Threat? Islamic State Jammu & Kashmir," *Combating Terrorism Center*, 9 February 2018. Available at <https://ctc.usma.edu/idea-threat-islamic-state-jammu-kashmir/>

- ²⁵ Jundul Khilafa Kashmir, Al-Burhan Media Center, *Al-Risalah*, Issue 1, Vol. 2, January 2019, pp. 3-4. Available at https://ia800701.us.archive.org/14/items/AlRisalahVol2Issue11440RabiAlThaniEN/AlRisalah_Vol2_Issue1_1440_RabiAlThani_EN_HQ.pdf. Last accessed 23 February 2019.
- ²⁶ Jundul Khilafa Kashmir, "Al-Burhan Media Center," *Al-Risalah*, Issue 2, Vol. 2, February 2019, pp. 23-25. Available at https://archive.org/details/AlRisalahVol2Issue21440JumadaAlAakhirahENHQ_201902. Last accessed 23 February 2019.
- ²⁷ Ibid., pp. 8-15.
- ²⁸ Ibid., p. 14.
- ²⁹ Abu Yahya al-Hindhi, "Differences between AQ (Al-Qaidah) and ISIS," *Telegra.ph*, February 12 2019. Available at <https://telegra.ph/Differences-between-AQ-Al-Qaidah-and-ISIS-02-12>. Last accessed 23 February 2019.
- ³⁰ התוכן הופץ ב-16 בפברואר 2019 בערוץ הטלגרם TA Media. צורף צילום מסך של ההתכתבות במאמר.
- ³¹ "מצרים מתכוננת לתיקון החוקה בנוגע להארכת תקופת נשיאותו של אל-סיסי", *אל-ערב*, 8 בדצמבר 2018. [https://alarab.co.uk/מصر-תתהיא-לתעדיל-דסטורי-בשנ-תמיד-פטר-נאסה-السيסי](https://alarab.co.uk/מصر-תתהיא-לתעדיל-דסטורי-בשנ-תמיד-פטר-נאסה-السيسي)
- ³² ראו: מיכאל ברק, "אני קודם כל אזרח מצרי ולאחר מכן נוצרי": הכנסייה הקופטית במצרים בין דת לפוליטיקה בראי הרשתות, *ביהייב*, ינואר 2019. <https://dayan.org/he/content/5235>.
- ³³ #شارك_حملة_لا_لتزوير_الدستور @constitutio, Facebook.com, 3 February 2019; @misregypt2019, Facebook.com, 3 February 2019; @7byto, Facebook.com, 15 February 2019; @HonaaMisr, Facebook.com, 16 December 2018. Last accessed 25 February 2019.
- ³⁴ @anwar.elhawary.3, Facebook.com, 14 December 2018. Last accessed 25 February 2019. @misregypt2019, Facebook.com, 3 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ³⁶ #اطمن_انت_مش_لوحدك_#_لا_لتعديل_الدستور; @Hamdeen.Egypt, Facebook.com, 4 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ³⁷ @EGYPTREVO2018, Facebook.com, 11 February 2019; @947719735391037, Facebook.com, 20 February 2019; @m.adel2001, Facebook.com, 11 April 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ³⁸ @civil.democratic.movement2018, Facebook.com, 25 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ³⁹ @civil.democratic.movement2018, Facebook.com, 5 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁰ @civil.democratic.movement2018, Facebook.com, 6 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴¹ @ElBaradei, Twitter.com, 4 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴² @omar01118351888, Twitter.com, 13 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴³ @khaled.youssef.official.page, Facebook.com, 4 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁴ @AhmedHakes, Twitter.com, 23 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁵ @Hamdeen.Egypt, Facebook.com, 4 Feb 4 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁶ @hamad.beetelezz, Facebook.com, 25 February 2019. Last accessed 25 February 2019; @khaledmelmorsy, Facebook.com, 1 March 2019. Last accessed 25 February 2019; #الشعب_يعدل_دستوره
- ⁴⁷ #نعم_لتعديل_الدستور; #الحملة_الوطنية_لتعديل_الدستور
- ⁴⁷ #نعم_لتعديل_الدستور. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁸ @100013100178713, Facebook.com, 23 February 2019. Last accessed 25 February 2019.
- ⁴⁹ "תיקון חוקת מצרים.. האם קצוות האופוזיציה מתאחדים?", *אל-קדס אל-ערבי*, 1 במרץ 2019. <https://www.alquds.co.uk/تعديل-دستور-مصر-هل-يجمع-شئ-المعارضة/>